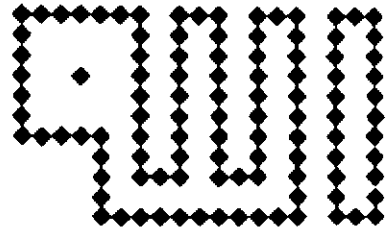


عبّار، راہی نو

پاول کوا
ترجمہ شروین فریدنژاد



شیراز، گاہ سوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پہلے سال جامع علوم انسانی



شرح تصاویر:

تصویر ۱: کوفی مغربی، سده سیزدهم ه. ق. خوشنویسان بخش غربی امپراتوری عرب، ابداً و تغییرات این مقله را در خط کوفی و ایجاد قلمهای جدید ادامه ندادند و خود به انواع دیگری از شیوههای خط کوفی دست یافتند.
 تصویر ۲: خط کوفی، سده سیزدهم ه. ق. کوفی، نخستین شیوه خوشنویسی ابداً شده در سده هفتم ه. ق. است که انواع گوناگونی دارد. این نمونه خط کوفی مریمی [کوفی بنالی] است.
 تصویر ۳: خط دیوانی جلی، سده پانزدهم، خطی غیرعربی ابداً شده در ترکیه
 تصویر ۴: خط ثلث، سده نهم ه. ق. ابداً این خط نیز مربوط به سده هفتم ه. ق. است که با پیشرفت و گسترش به خطی ظریفتر و باشکوهتر تبدیل شد.
 تصویر ۵: خوشنویسی هنوز تا به امروز، شیوهی تزیینی است. این خط توسط ناهید ذخال فلسطینی طراحی شده است.
 تصویر ۶: خط رقی، سده نهم ه. ق. ساختار این خط بسیار ساده است و هنوز در کشورهای شرقی جهان عرب کاربرد دارد.

یاسر عَبار یکی از این طراحان خوش فکر و سازنده و خلاق است. وی در دانشگاه امان در اردن تدریس می‌کند. جذابیت، سکون و آرامش از ویژگیهای شخصیتی اوست و درک صحیح و کاملی از الفبای عربی با تمام تنوع و گوناگونی حروف و اتصالات آنها دارد. کوچکترین تغییری در اندازه و شکل حروف و اعراب از نظر وی پنهان نمی‌ماند. هر گوشه‌ای از جهان، منبع الهامی برای عَبار است؛ خلوص و سادگی الفبای لاتین، نظام منطقی شمارش و... همگی مورد توجه او قرار دارند. نمود غریب نوشتار خط عربی، سادگی، هارمونی و منطق آن و جلب توجه نگاه غرب به سوی آن، همواره مد نظر اوست. وی معتقد است که «هرگونه تغییر، توسعه و پیشرفت در تایپوگرافی معاصر عربی، نیازمند درک همزمان خوشنویسی عربی و بهره‌گیری از نظام و روش چاپ سوئیس است.» او همچنین به روش این مقله خوشنویس [ایرانی] قرن دهم ه. ق. ساکن در بغداد باور دارد. این مقله نظامی واحد برای طراحی حروف نسخ و نگارش آن داشت. هرچند که این نظام زیبا و چشم‌نواز برای کاربردهای امروزی، به تنهایی پاسخگو نیست، اما راهکارهای ارزشمندی را درباره توجه به تعادل و تناسب در اختیار ما می‌گذارد. هنر خوشنویسی، جلوه‌ای بی‌نظیر از ارزشهای معنوی فرهنگ عربی/ اسلامی است، اما فرهنگ معاصر عرب، جلوه‌هایی دیگر و نمادهای متفاوتی از آیین و مذهب را نیز دربر می‌گیرد؛ کوشش برای تأیید و اثبات هویت جهانی، جستجوی حقوق مردمی و به دست آوردن نمونه معتبری از مردم سالاری، اشتیاق برای همراهی و پیشروی با فناوری، صنعت و توسعه فرهنگی جهانی و بومی کردن و پذیرش نمادها و جلوه‌های آن از جمله این موارد است. هجوم فزاینده پرسشها پیرامون توسعه اصولی و اثر آن بر ارزشهای انسانی، چالشهای جدیدی را پیش پا می‌گذارد و در زمان نازامیها و درگیریهای پیش آمده در منطقه، روشنی کلام نه تنها برای ارتباطات با دنیای خارج بلکه برای مسائل درون منطقه‌ای نیز ضروری است. نیاز به چنین تغییراتی، از طریق طراحی حروف، نمود خارجی یافته است، همچون اشکال فراوان واژه‌ها و معانی در جهان عرب که هویت و معانی متفاوتی را دربر می‌گیرند.

قلمهای جدید خط عربی

برای طراح و گرافیک آشنا با طراحی حروف به شیوه سوئیس، خط عربی کمبودهای بزرگی دارد. حروف چاپی عربی بندرت می‌توانند بیشتر از دو گونه بیابند و شیوه برابر با حروف اینتالیک (حروف مایل و نازک / عربیک) برای حروف آن تعریف نشده است، هرچند که گونهای از حروف مایل به سمت چپ برای بعضی از نرم‌افزارهای عربی طراحی شده است.

طراحیهای «عَبار»، نشانگر دریافت و شناخت وی از تحولات و پیشرفت خط و قوانین قلمهای چاپی حروف لاتین است و برخلاف بسیاری از طراحان عرب، وی قوانین و اصول برگرفته از طراحی حروف لاتین را برای توسعه و ایجاد یک نظام سازگار با خط عربی، به کار می‌بندد و تفاوت‌های منطقی میان شیوه‌های چاپی و هنر خوشنویسی را در نظر

از مسائل و چالشهای عمده گرافیک معاصر مسئله طراحی حروف و خلق قلمهای جدید چاپی، متناسب با نیازهای حرفه‌ای صنعت چاپ و نشر است. هنرمندان عرب با مشکلات بسیاری از جمله تقابل و همراهی نکردن جامعه، بی‌برنامگی و عدم اختصاص بودجه برای انجام چنین پروژه‌هایی روبرو هستند. یاسر عَبار، هنرمند معاصر عرب، از جمله کسانی است که با طراحی حروف و آفریدن قلمهای جدید، پای در این راه گذاشته است.

با توجه به سابقه هنرمندان و خوشنویسان ایرانی در تحولات و تکامل خوشنویسی جهان اسلام، جا دارد که بر ایرانی بودن اساس و ریشه تحولات خوشنویسی معاصر نیز - که متناسبانه نویسنده مطلب ذیل بدان توجه نداشته است - تأکید شود

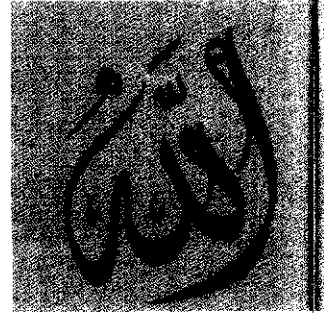
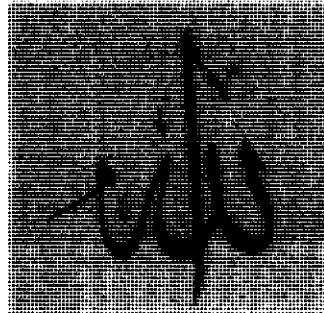
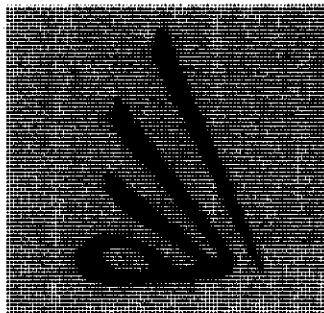
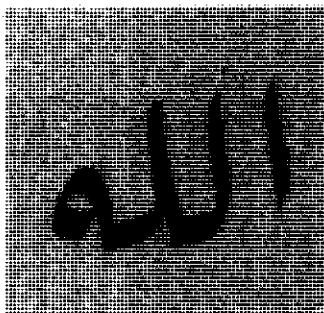
اگرچه هنر خوشنویسی بیشتر می‌تواند ماهیت الهی و معنوی کلام قرآن را بیان کند، ولی وسیله ارتباطی مناسبی برای دنیای امروز ما نیست. به این ترتیب است که ساختار جوان و پویای چاپ و حروف عربی معاصر، بتدریج جایگزین نظام خوشنویسی می‌گردد. هر دوی این ساختارها، چه ساختار پیچیده خط برای دوستداران آن، چه نظام ساده‌سازی شده برای مخاطبان ویژه خود، این امکان را دارند که در کنار یکدیگر به حیات خود ادامه دهند. در این راستا در لبنان تلاشهایی به منظور ایجاد شکل متفاوتی از خط عربی انجام گرفته است که ویژگیها و مؤلفه‌های دخیل در زبان عربی و اصطلاحات دیگر زبانها را در خود جای دهد.

صورت رسمی و رایج نوشتار و خط عربی هرچند که به گستردگی مورد استفاده قرار می‌گیرد، اما از ساختار گفتار زبان عربی، بسیار فاصله دارد. زبان عربی، زبانی پیچیده و چندجانبه است و ویژگیهای مثبت و منفی متفاوتی دارد. استفاده از گنجینه واژگان متنوع و پراساس در این زبان، برای سخن سرایان معتمن است و به هم پیوستن و متحد شدن فرهنگهای گوناگون و متنوع دنیای عرب را ممکن می‌سازد. از سویی دیگر، ساختار واژه‌های طولانی و پیچیدگی قوانین دستور زبان و صرف و نحو زبان عربی، مشکلاتی دیگر را پدید می‌آورد که در مقایسه با زبان انگلیسی، در هنگام یادگیری، پیچیدگی و سختی بیشتری دارد.

هر دو گونه گفتاری و نوشتاری زبان عربی، تکاملی تدریجی و البته کند داشته است. زبان عربی رایج و رسمی معاصر ما دیگر شبیه زبان قرآن نیست، اما صورت نوشتاری خط که بیشتر جنبه تصویری دارد از قرن هفدهم میلادی به این طرف، تقریباً بدون تغییر باقی مانده است.

یاسر عَبار

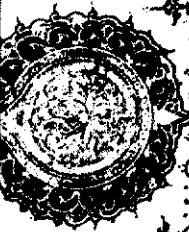
سوریه، دست کم از نظر مردمان آن، جامعه‌ای چندان باز برای تجربه و نوآوریهای جدید نیست. با این حال از نگاه خارجیان، سوریه نه مانند لبنان، لیبرال است و نه ویژگیهای ارژن امریکایی شده را دارد و نه ناسامانی و آشفتگی حاکم در فلسطین در آن دیده می‌شود. فضای آن مناسب برای پژوهش است و مجالی برای یافتن راه و دیدگاهی نو.



بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
قُلْ أَحْسَنُ نَبَتْ النَّاسِ مَلَكَ النَّاسِ اللَّهُ
النَّاسِ مِنْ شَرِّ الْوَيْسُوسِ الْخَائِسِ الَّذِي
يُؤَيِّسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ



می‌گیرد. وی به دنبال دیدن آوردن شیوه‌هایی برای طراحی نسخ نمونه قلم عربی است. مجموعه حروف و قلم‌های «عبار» گامی بزرگ در راه رسیدن به منظور ایجاد حروف چاپی عربی جدید است. هرچند که شرایطی که عبار در آن فعالیت می‌کند چندان دلگرم کننده نیست و امکان گفتگوی سالم میان طراحان و دنیای گرافیک عرب بندرت دست می‌دهد. ساختار رایانه‌ها و پایگاه‌های اینترنتی و الکترونیکی همگی بر مبنای نظام از چپ به راست حروف لاتین طراحی شده‌اند. در حالی که روشی بر اساس درهم آمیختن هر دو شیوه عملی به نظر می‌رسد و طراحان واقعی دوران سختی را در نبرد با جزئیات بی‌اهمیت تکنیکی می‌گذرانند.

خط عربی، فرزند خلف خط سریانی (دست نوشته‌های سده نخست) و نتیجه تکامل و تغییرات و بازسازی‌هایی است که تا سده هجدهم به روی آن انجام شده است. خط عربی، ویژگی‌ها و جذابیت‌های خاص خود را دارد که همگی از تناسب و هماهنگی یکسانی پیروی می‌کنند. این خط، تاریخ پرفراز و نشیبی را در مکان‌های گوناگون طی کرده و تجربه کرده است و صورت امروزی آن، برگرفته از ویژگی‌ها و عناصر فرهنگ‌های گوناگون عربی است. چیدمان، ترکیب‌بندی و هماهنگی حروف در کنار یکدیگر، نهایت لذت را برای خطاط عربی به همراه دارد. برای من، بسیار شگفت‌انگیز بود تا دریابم که چگونه مجموعه این حروف پیچیده و مرموز، برای مردم عادی، قابل خواندن و درک است، تا اینکه فهمیدم بیشتر نوشته‌ها، آیات معروفی برگرفته از قرآن هستند که تنها اشاره به چند واژه و شناسایی آن، امکان یادآوری و خواندن تمامی متن را برای بیننده ممکن می‌سازد و مخاطب به راحتی تکتک واژه‌ها و متن را از روی آن نمی‌خواند.

میراث هنر خوشنویسی

حروف پیوسته، نتیجه طبیعی شکست‌خوشنویسی است. چرخش حروف و قوسها، نگارش را ساده می‌کند و آرایش و پیچش انتهای آنها، مجذوب کننده و گیراست. تندنویسی، ناگزیر چنین اشکالی را به وجود می‌آورد. با نظام‌مند شدن خط عربی، ۲۸ حرف این الفبا، شکل‌های جدیدی به خود می‌گیرند و مجموعه فرم‌های آنها تقریباً چهار برابر می‌شود. در گام‌های نخستین آموزش این حروف، تشخیص تک تک آنها از هم بسیار مشکل است و با شروع به پیوسته‌نویسی، امکانات آن بسیار جذاب و گیرا می‌شود.

به نظر می‌رسد که در خط عربی دو خط زمینه برای جای‌گیری حروف وجود دارد. در بعضی مواقع مشکلاتی درباره چگونگی جای‌گیری بعضی از حروف و تغییر اندازه آن، بویژه در شیوه‌های خط شکسته عربی، وجود دارد که این حروف را نیازمند طراحی دوباره می‌سازد. بدین وسیله، خوانایی و اصالت خود را به دست خواهند آورد. ماهیت خوشنویسی عربی، شناخت و تشخیص واژه‌ها را ممکن می‌سازد.

راه حل و روشی که عبار پیش پای متفکران معاصر عرب می‌گذارد، از این قرار است: حروف دارای وضوح و روشنی بیشتری هستند. ساختار آنها، ساده شده است و در عین حال شناخت و زیبایی‌شناسی خوشنویسی عربی مورد توجه قرار می‌گیرد.

دیگر قلم‌های عربی نیز چنین رویکردی را دنبال می‌کنند (همچنین نگاه کنید به قلم احمد). در طراحی حروف عبار، هنوز می‌توان ویژگی‌های خوشنویسی عربی، مانند کفیدگی و تأثیر سرفلم را در خط مشاهده کرد و اتصالات حروف، نمونه خوبی از آمیختگی شیوه‌های خوشنویسی و چاپ هستند. روش عبار، روشی در تعادل و هماهنگی با شیوه‌های چاپ لاتین است. هرچند که این مطلب به آن معنا نیست که لزوماً نظام چاپ لاتین بهترین شیوه ممکن است، بلکه نظام حاکم بر روابط و چگونگی ارتباطات جهانی، این نظام را منطقی می‌سازد. برخلاف قلم‌های کنونی عربی که در مقایسه با قلم‌های لاتین، کوچک‌تر و نازک‌تر به نظر می‌رسند، این حروف چاپی، توانایی برابری و مقابله با حروف لاتین را نیز دارند.

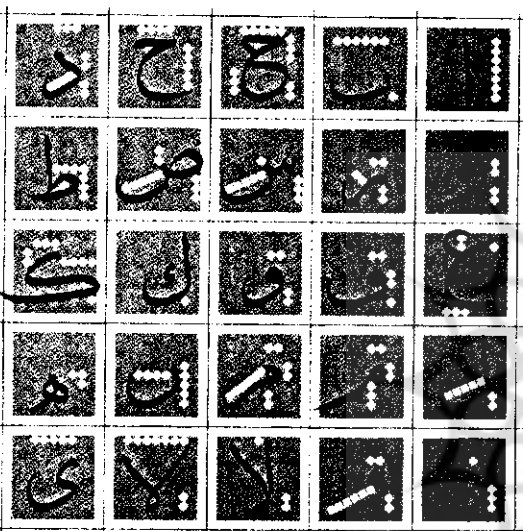
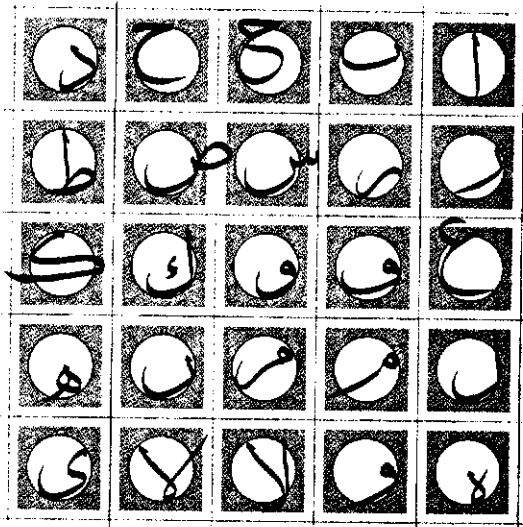
فراهنستان زبان و ادبیات عرب در قاهره، در سال ۱۹۴۵ مسابقه‌ای با هدف مبارزه با بی‌سوادی در دنیای عرب ترتیب داد تا برای آفرینش و توسعه حروف چاپی عربی و قلم‌های جدید قدم‌هایی برداشته شود. هنرمندان و طراحان بسیاری، طراحی‌های گوناگونی ارائه کردند که بیشتر آنها متأثر از طراحی حروف لاتین و بسیار پیچیده بودند.

عبار، در این راه تنها نیست. جز او بسیاری دیگر روی این موضوع کار می‌کنند. هرچند که اکثر برای این پژوهش‌ها به صورت مستقل برنامه‌ریزی نشده است و بودجه‌ای نیز اختصاص داده نمی‌شود. از سویی دیگر در میان اعراب، رعایت نشدن قانون حق مؤلف، خود

مسئله‌ای مهم است و باعث از میان رفتن انگیزه برای کار روی چنین پروژه‌هایی می‌شود. مقادیر کمی در برابر ایجاد تغییرات نیز عامل دیگری در همراه نشدن طراحان با جریان‌های جهانی است.

عبار، سازنده راهی از گذشته به سوی آینده و فرزند خلف هنر این مقله در دنیای امروز است.

منبع: نشریه EYE شماره ۵۰
Abbar, building bridges



ابتدئ ج خ ذ ز
س ش ص ظ ط
غ ف ک ل ه و
لا ی ک اة

ثورة المعلومات
والتقنية الرقمية

ا

س

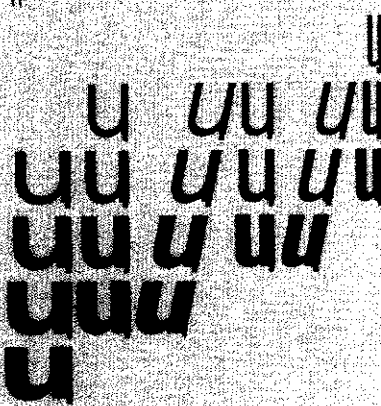
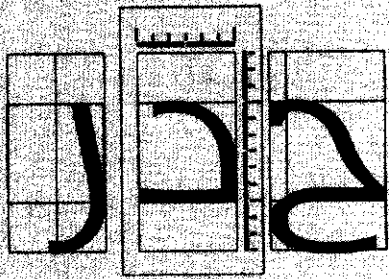
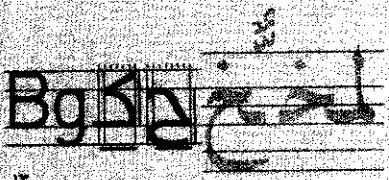
ع

ک

ه

ل

۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹



تصویر ۱۳ و ۱۴: نمونه‌ای از جدولها و نمودارهایی که معیار برای طراحی این قلم از آنها استفاده کرده است. ایجاد فضاهای جنسی برای اعراب عربی و طراحی اعراب متناسب با قلم از جمله موارد پیش‌بینی شده در این قلم است.

وی نظامی به وجود آورده است تا ساختار چهارخطی طراحی حروف عربی را با نظام سفیدی حروف لاتین هماهنگ کند و اعرابها را نیز در این ساختمان بگنجاند. عیار در نظام خود از نظرگاههای این مقوله بهره بسیار برده است. وی نظامی طراحی کرده است که امکان فعالیت و پژوهش را برای دیگر طراحان نیز باز می‌گذارد. تصویر ۱۵: قلم یونینورس، اثر اندریان فرونینگر.

تصویر ۱۶: خطهای زمینه و ارتفاع مینا در خوشنویسی عربی تنوع فراوانی دارد. برای ایجاد یک نظام منطقی طراحی حروف به مقیاسهای بسیار و متنوعی نیاز است و در بسیاری موارد ارتفاع سبک بسیار گسترده می‌شود. توانایی و مهارت عیار در فرودین نظامی مبتنی بر خوشنویسی و عبور از آن است.

تصویر ۱۷: ساختار طراحی حروف عیار، نشان‌دهنده گذار از خوشنویسی به فنهای رایج‌های است و از امکانات و چگونگی چرخش دست و قلم در خوشنویسی بخوبی آگاه است و با استفاده از آن آسب که هر طراحی این نظام جدید موفق شده است.

تصویر ۱۸: چرخش روان دست خوشنویسی. قادر به افزودن فرمهای بسیار زیباست. تغییر و چرخش اندازه سبک قلم به روی کافه، فرمها و شکلهای شگفت‌انگیز و بی‌ظیری می‌آفریند. که با تمایل و منطبق نظام پیش‌بینی شده عیار، شکلهای و حروفی را می‌آفرینند که به قدرت و زیبایی و استحکام دست نوشته‌ها هستند.

تصویر ۱۹: متن نوشته شده با قلم رایج‌های عیار. حتی در اندازه‌های کوچک نیز، منطقی زیبا و خوانا است.

شروع تصاویر
تصویر ۱۰: صفحه‌ای از قرآن کریم
تصویر ۱۱: صفحه‌ای از کتاب "الف و اعراب" اثر سید علی حسینی که در آن به بررسی اعراب و رسم الخط عربی پرداخته شده است. این کتاب در سال ۱۳۰۴ خورشیدی چاپ شده است.

تصویر ۱۲: صفحه‌ای از کتاب "الف و اعراب" اثر سید علی حسینی که در آن به بررسی اعراب و رسم الخط عربی پرداخته شده است. این کتاب در سال ۱۳۰۴ خورشیدی چاپ شده است.

تصویر ۱۳: صفحه‌ای از کتاب "الف و اعراب" اثر سید علی حسینی که در آن به بررسی اعراب و رسم الخط عربی پرداخته شده است. این کتاب در سال ۱۳۰۴ خورشیدی چاپ شده است.

تصویر ۱۴: صفحه‌ای از کتاب "الف و اعراب" اثر سید علی حسینی که در آن به بررسی اعراب و رسم الخط عربی پرداخته شده است. این کتاب در سال ۱۳۰۴ خورشیدی چاپ شده است.

تصویر ۱۵: قلم یونینورس، اثر اندریان فرونینگر.

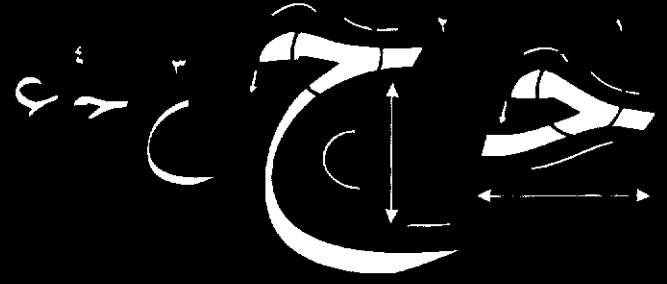
تصویر ۱۶: خطهای زمینه و ارتفاع مینا در خوشنویسی عربی تنوع فراوانی دارد. برای ایجاد یک نظام منطقی طراحی حروف به مقیاسهای بسیار و متنوعی نیاز است و در بسیاری موارد ارتفاع سبک بسیار گسترده می‌شود. توانایی و مهارت عیار در فرودین نظامی مبتنی بر خوشنویسی و عبور از آن است.

تصویر ۱۷: ساختار طراحی حروف عیار، نشان‌دهنده گذار از خوشنویسی به فنهای رایج‌های است و از امکانات و چگونگی چرخش دست و قلم در خوشنویسی بخوبی آگاه است و با استفاده از آن آسب که هر طراحی این نظام جدید موفق شده است.

تصویر ۱۸: چرخش روان دست خوشنویسی. قادر به افزودن فرمهای بسیار زیباست. تغییر و چرخش اندازه سبک قلم به روی کافه، فرمها و شکلهای شگفت‌انگیز و بی‌ظیری می‌آفریند. که با تمایل و منطبق نظام پیش‌بینی شده عیار، شکلهای و حروفی را می‌آفرینند که به قدرت و زیبایی و استحکام دست نوشته‌ها هستند.

تصویر ۱۹: متن نوشته شده با قلم رایج‌های عیار. حتی در اندازه‌های کوچک نیز، منطقی زیبا و خوانا است.

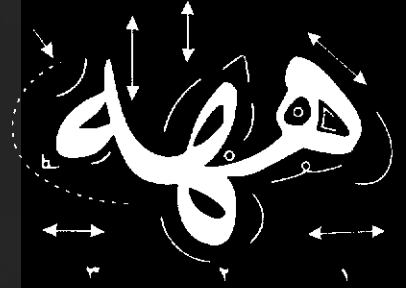
ح ح



س س



ه ه



صممت الشبكة في هذه الابحثة بشكل يراعي اشكال الحروف الاصالية وخاصة في الاتجاه الافقي وفي لا توجد الحروف ضمن قياس واحد الا انها تجعل الحروف مستخدمة من الناحية الجمالية كما روعي ان تكون الحروف مقرونة وواضحة كي تناسب مختلف الاعراض فالاطفال يستطيعون قراءتها بسهولة والمصممون يستطيعون تحقيق قيمها فنية اكثر خالصة من خلالها صممت الشبكة في هذه الابحثة بشكل يراعي اشكال الحروف الاصالية وخاصة في الاتجاه الافقي وفي لا توجد الحروف ضمن قياس واحد الا انها تجعل الحروف مستخدمة من الناحية الجمالية كما روعي ان تكون الحروف مقرونة وواضحة كي تناسب مختلف الاعراض فالاطفال يستطيعون قراءتها بسهولة والمصممون